

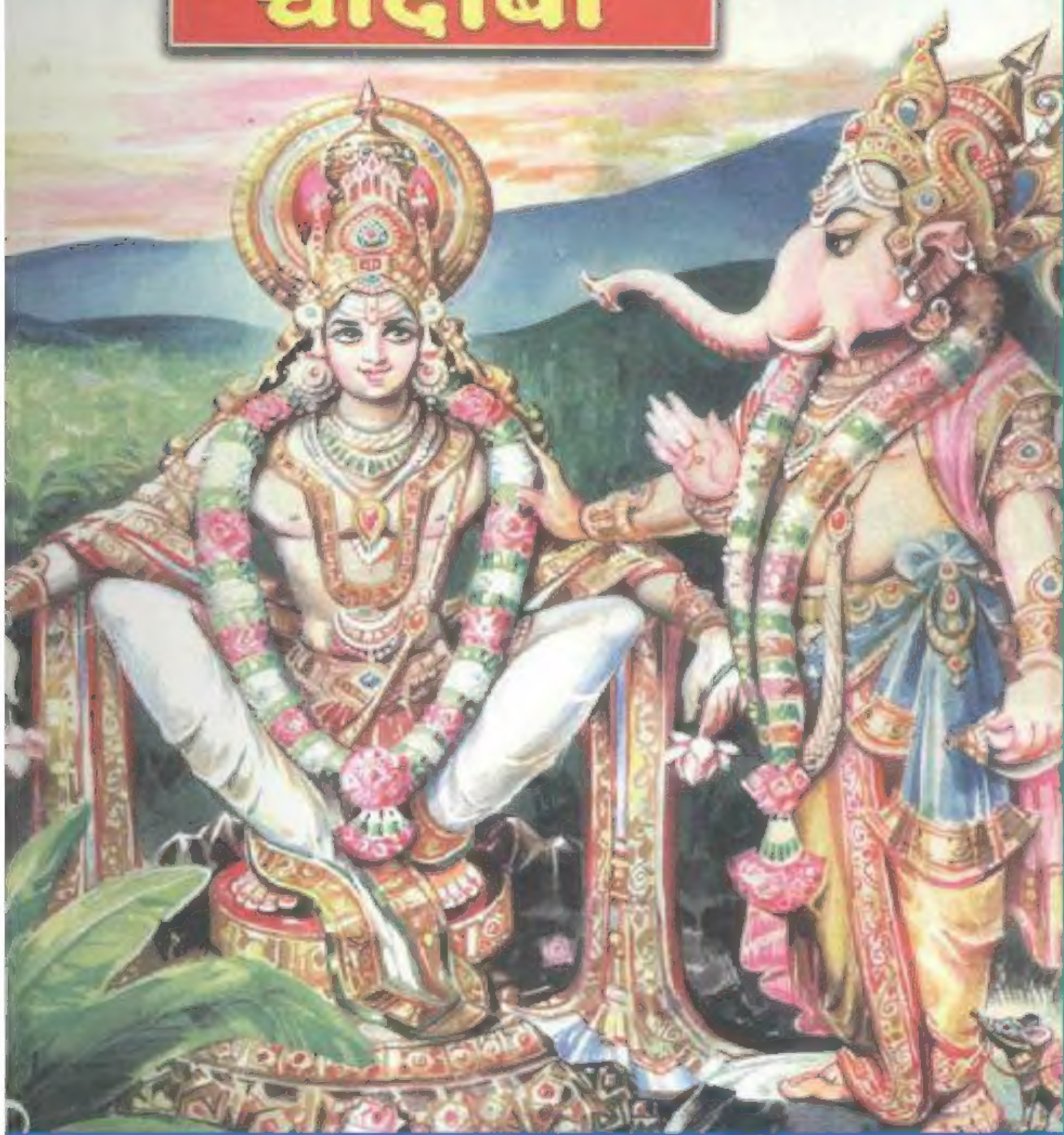

/ 68

Rs. 10/-

चांदोबा

टायडा मधले जंगल बेल्स

पूर्वेकडील घाटांतील आंध्रप्रदेश मध्ये विशाखापट्टणम् पासून ७५ कि.मी. पर टायडा हे एक छोटे खेडे आहे. आंध्रप्रदेश टुरिझम डेव्हलपमेंट कॉर्पोरेशन आणि राज्य वन विभाग यांनी मिळून निसर्गाचा अभ्यास करणाऱ्यांना प्रोत्साहन देण्यासाठी जंगल बेल्स नावाची छावणी उभारली आहे. राज्यातील एकमेव अशी पर्यावरणाचे शिक्षण व नैसर्गिक परिस्थिती व जीव जॉच्या परस्पर संबंधाचे दर्शन वहाविणारी छावणी आहे.

जंगलबेल्स निसर्ग छावणी ही २५ एका जंगलभर पसरली आहे. इथे तुम्ही तंबू, लाव्हरी ग्राउंडी, काटेज, किंवा डॉमिट्रीमध्ये राहू शकता. कॉफीशॉप, निसर्ग ग्रंथालय, वॉच टॉवर, हॅमोक्स या जेथेच्या आधुनिक सुखसोयी तिथे उपलब्ध आहेत.

बाटाडचांच्या मदतीने तुम्ही जलवसायच्या जंगलात टेकड्यांवर, छोट्या खेड्यातून फिरत येऊ शकता. आणि वेगवेगळे पक्षी देखील बघू शकता. पक्षी निरीक्षकांना 'टायडा' ही मोठी पर्यटनीच आहे. पक्ष्यांच्या जलवसाय ३५० जाती इथे दिसल्या आहेत. तुम्हाला खराखुरा 'जंगली' मागूस बनायचे असेल तर इथे शिक्षक तुम्हाला आनंदाने पंजाचे ठसे आणि प्राण्यांचे एकमेकांना बोलवण्याचे आवाज ओळखायला, प्राण्यांची घरे शोधायला, वाघाच्या डोक्यात बघायला जर एखादा समोर आलाच तर, अशा वेगवेगळ्या कौशल्याच्या गोष्टी तिकडील. टायडाच्या जंगलात स्मॉटर्ड डिअर, बार्बिन डिअर, स्नॉय बेअर, जंगली शतबुद्ध व चित्ते आहेत.

जंगलच अशावेळी टेकड्यांवर तुम्ही 'शॉक कराइन्सिंग किंवा नुसलीच चक्कर मारू शकता.

तिथे जलवसाय : तुम्ही कामांमधून माझमाची गळी उचलू शकता. परंतु टेम्बा प्रवास गमक्यात बसला. जलवसाय - टायडा मागूस शिरण्या पर टेकड्या, डव्या, शतबुद्ध आणि खूप बोलवे आहेत. किंवा तुम्ही 'एगोमिडोली' ची वैकिकडर वेळून तय टेक डोचवधन प्रवास करू शकता.

माया सरोवर

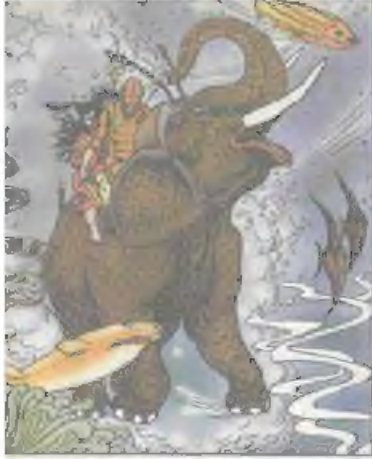
7

(पोखरावरील सैनिकांकडून जयशीलला कळले की परमेश्वर भंत्री वोगरीतळ्याजवळ थांबलेले आहेत. आपल्या बरोबर मकरकेतुलाही तिकडे घेऊन जायचे त्याने ठरवले. साता आपलं मरण कांही चुकत नाही असं मकरकेतुला वाटलं. कुठल्याही परिस्थितीत त्याला आता किंमल ठेवणार नाहीत. म्हणून जलमृदाला पाणी पाजण्याच्या निमित्ताने तो त्याला पाण्यात घेऊन गेला. जयशील आणि निव्वलाधक पणत्याच्या कोवर पाण्यात गेले कारण त्यांना काळजी होती की हा आपल्याला फसवेल, पण करीच झालं. जलग्रह सहित चौघेजण अवकाळात पाण्यात बुडाले.)

जलग्रह अकरमात पाण्यात बुडाला नाही तर पाण्याच्या तळात तो वेगाने पुढे जाऊ लागला. त्याच्यावर स्वार झावेच्या जयशील व सिद्धसाधकाला त्याने वर बघण्याची संधीच दिली नाही. सिद्धसाधक धावत जेव्हा त्याला वाटलं की आता आपण मरणा, तेव्हा तो धावत "जय महाकावी" असे ओरडू लागला. जयशीलला त्याच ओरडणं स्पष्ट ऐकू आलं. समोर बसलेला

मकरकेतुही त्याला नीट दिसत होता. याचा अर्थ आता आता की तो पाण्याच्या तळाजवळ आहे आणि तळात त्याला स्पष्ट दिसत आहे. आणि आकाजपण ऐकू येत आहे. त्याला खूप अस्वस्थ वाटलं.

जयशील मकरकेतुचा खादा पकडत म्हणाला, "अरे दुष्टा, हे नू काय केलेस? आम्हाला पाण्यात बुडवून मारणार आहेस का?"

खदखदा हंसत मकरकेतु म्हणाला "जयशील, आता आपण पाण्याच्या तळाशी आहोत, इतक्या खोल पाण्यात असताना देखील मातव श्वास घेऊन शकते?" बोलू शकते आणि बघू शकते?"

"जयशील हे काय चासलंय? आपण कुठे आहोत आणि हा आपल्याला कुठे घेऊन चालला आहे? ये नाही होतंय सर्व महाकातीच्याकडे ने होतंय." चव्फुडे बघत साधक बडबडू लागला, त्याच्या डोळ्यात भीती स्पष्ट दिसत होती.

जलग्रह भराभर वेगाने पुढे जात होता, समोर पाण्यात डोंगातल्या गुहेतून वेगाने पाणी वाहे घेत होते.

जलग्रहावर बसलेला मकरकेतु "जलग्रह" असे ओरडला. त्याला डोंगातल्या गुहेकडे पळवत तो म्हणाला "जयशील, सिद्धसाधक, गप्प कां बसतात? विचार करताय का कीं तुम्ही दोघं

सप्टेंबर २००९

पाण्याखाली असून जिवंत काय? याच कारण माहिती आहे?"

"हो, हो, सगळज, जो पर्यंत आम्ही जलग्रहाला पकडून ठेवू तोपर्यंत आम्ही मानव देखील श्वास घेऊन जिवंत राहू शकू." त्याच्या बोलण्यावरून हे सहज कळत होतं की तो जरा सुद्धा वाचलेला नाही.

"तुला बरोबर समजव आहे. पण मग तुम्हा हात मां तलवाहीच्या मुठीवर कशाता?" ती कुत्सितपणे म्हणाला.

"तुझं डोकं उडवायतां, जलग्रहाला पाण्याच्यावर आणतोंस की नाही?" जयशील रगाने म्हणाला.

सिद्धसाधक त्रिशूल उचलत म्हणाला "जय महाकाती, आतापर्यंत पाण्याखाली प्रण्याचा बळी देणारा भक्त तू पाहिला नसशील, पण आज हे नवल घडणार आहे." असं म्हणत त्याने मकरकेतुच्या गळ्यावर त्रिशूल रोखला.

मकरकेतु जोरात हंसत म्हणाला, "मी तुमची आज्ञा पाळणार नाही. त्यासाठी तुम्ही दोघं माझं डोकं उडवणार का? पण याब राख. तुम्ही जर असं केलं तर पाण्यात जाण्याची तुमची शक्ती नाहीशी होईल. आणि तुमची प्रेत पाण्यावर तरंगतील."

मकरकेतुचे हे बोलणे ऐकून त्यांना कळले की ते आता मकरकेतुचे बंदी आहेत. आता त्यांना भीती वाटू लागली.

तेवढ्यात एक मोठी मगर एका मोठ्या नाशाच्या पाठवरून कात त्यांच्या रोखाने आली. तिच्या सहज वू फेकत मकरकेतु म्हणाला "जयशील, तुम्ही

12

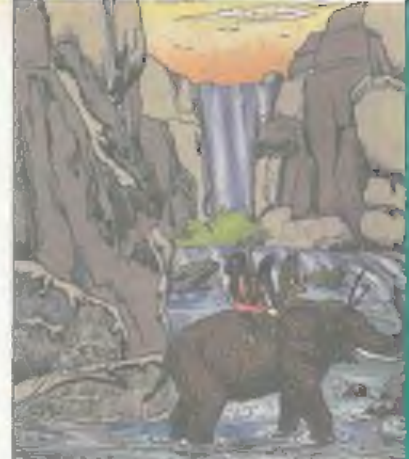
चांदोबा

दोघं माझे कैदी नाही की मी तुमचा कैदी नाही. जलग्रह जेव्हा त्याबाजूच्या डोंगाच्या पाण्यात जाईल तेव्हा तुम्ही दोघं निर्दिष्टपणे जाऊ शकता."

अध्यानासांत जलग्रह तिथे पोचला. मकरकेतुच्या आज्ञेप्रमाणे तो पृष्ठभागावर तरंगत खोद उचलून तलकाच्या वेडं लागला. जयशील व सिद्धसाधकाने स्वतःला एक चिमटा काढता आणि जिवंत असल्याची खात्री पटत खुष झाले. जयशीलने मकरकेतुला विचारले "मकरकेतु, हेच कां ते वाचवतोंस?"

मकरकेतुने याने उत्तर लगेच दिले नाही. जागल्या शरीरावर रोखलेल्या त्रिशूल व तलवाहीकडे पुन्हा पुन्हा पाहता तो म्हणाला "या पाण्यातल्या उपचाराने माझा त्रास जरा कमी झाला आहे. ही सगळी सरोवरेवराची कृपा." मग जयशीलकडे बघून तो म्हणाला "जयशील, हे माझा सरोवर नाहीये, ज्या मानवांनी माझासरोवर वधिलं आहे ते आजपर्यंत जिवंत परत आलेले नाहीत."

जयशील आणि कांही बोजणार इतक्यात मकरकेतु "जलग्रह" असे ओरडला. जयशील आणि सिद्धसाधकाच्या लक्षात आले की ते भीषण्यांत अडकणार आहेत. त्यांनी जलग्रहावरून खात्री नडवा मारल्या व पाण्यात पोहू लागले. तेव्हा पाण्यातून बल्लत घेणारा एक वृक्ष त्यांना दिसला. दोघनी त्याच्या फांद्यांना पकडले आणि थळपडत ते झाडाच्या फांद्यावर चढून बसले. तेवढ्यात त्यांना दिसलं की झाडाच्या शेंकड्यावर एक त्रास आपल्या पुढच्या दोन पावांनी एक चांदोबा

चांदी पकडून उलटा लोंबकळत आहे. झाड पाण्यात खातीवर होत जवळ आलेल्या धबधब्यातून जात खाली कोसळू लागले. जयशील व सिद्धसाधकाला आता आपला शेवट आला आहे असं वाटून भीतीने दोघांनी डोकं मिटून घेतलं.

झोंगरावरून धबधबा जिथे कोसळत होता तिथे छोटे मोठे खडक पसरलेले होते. झाड मध्यांत तुटून त्याचा एक भाग मोठ्या खडकावर आदळला. त्यामुळे त्याचे दोन तुकडे झाले. एकावर जयशील तर दुसऱ्यावर सिद्धसाधक आणि बाय धोळकावेळाने जयशीलने डोकं उघडले आणि चोहीकडे नजर फिरवली. त्याच्या शरीराच्या अर्द्या भाग पाण्यात होता. डोकं एका दिवाजवळ होते. लांबून धबधबाच्या खळखळाट जोरात ऐकू येत होता.

13

सप्टेंबर २००९

"अरे, हे काय? मी जिवंत आहे." असा विचार करत ती उठली. तेवढ्यात त्याचा सिद्धसाधकाची आठवण झाली. तो कुठे असेल असा विचार करत तो त्याला सगळीकडे शोधू लागला. पण त्याला सिद्धसाधक कुठेही दिसत नाही.

सिद्धसाधक कुठे दिसत नाही म्हणून त्याला वाईट वाटले आणि काही अन्धर् तर झाला नसेल ना अशी भीतीही वारू लागली. त्याला सगळ्या जुन्या गोष्टी आठवू लागल्या आणि त्याच्या विषयी मनात मध्या वाटून आली.

जयशील ताबडतोब तिथून निघावा आणि आजूबाजूला पसरलेल्या झाडीतून पुढे जाऊ लागला. अचानक त्याला वाघाची व्हकाली पेटू आली. तेव्हा त्याला धक्क्यात अडकलेल्या काथाची आठवण आली.

"वाघाने सोधकाला व्हकलन तर टाकले नाही ना?" असा विचार करत त्याने म्यानातून तलवार बाहेर काढली आणि वाघाच्या ओरडण्याच्या दिशेने तो पुढे जाऊ लागला.

तिथे पोचल्यावर त्याला दिसत की सिद्धसाधक बेशुद्ध होऊन एका ठिकाणी पडला आहे. वाघाच्या भागल्या पायांना खूप जखमा झाल्या आहेत, आणि पुढल्या पायांवर सरपटत तो सिद्धसाधकाच्या दिशेने सरकत आहे.

जयशीलने एक दगड त्याच्या अंगावर फेकला. दगड तत्काच तो मागे वळला आणि डरकाळ्या फोडू लागला.

ते ओरडणे ऐकून सिद्धसाधक शुद्धीवर आला. घाबरत त्याने डोकं वर केव, बघतो तर काय वाघ अगदी समोर ठेवा. "म्हाकली, माझ रक्षण कर." असं तो ओरडू लागला.

जयशीलच्या तळात आलं की वाघाचे पागले पाय मोडलेले आहेत, तेव्हा त्याने वाघाचे पागले पाय धरू घडवून त्याला ओढून लांब नेले. सिद्धसाधक उठत म्हणाला, "जयशील तू इथे आहेस? वाघाच्या ओरड्याने मी शुद्धीवर आलो."

वाघाची वाईट अवस्था बघून जयशीलला दया आली. त्याच्याकडे बघत तो म्हणाला "धक्क्यातून खाली खडकावर पडल्यामुळे वाघाचे मागचे दोन्ही पाय मोडले आहेत, त्याच्या अंगात आता शिकार करण्याएवढी ताकद बसली नाही. कांही असलं तरी याला घरायस वाटत नाही." पाण्याच्या काठांवर साधकाला आपला त्रिशूल मिळाला. जयशील कडून त्याची तलवार चादोबा

घेत तो म्हणाला "हा वाघ नरक्यातना भोगतो आहे.

मला त्याची तडफड बघवत नाही. त्याला या दुःखानून मुक्त कर या. यातच पुण्य आहे." असं म्हणून त्याने एका घावत धडापासून डोक उडवले.

जयशील काळजीत होता. एक निश्वास सोडून तो म्हणाला "आपण प्रकारकतूला सोडायला नको होतं."

"जयशील, जे झालं ते झालं, आता आपल्याला जे झालं त्याचा विचार न करता जे होणार आहे त्याचा विचार केला पाहिजे. आता प्रश्न असा आहे की आपण कुठे आहोत? आणि हा कोणता प्रदेश आहे?" सिद्धसाधक म्हणाला.

जयशील कांही बोलणार एवढ्यात नदीच्या खोलाच्या भागातल्या झाडीतून एका माणसाचे आणि दोंगरी मेंढ्याचे ओरडणे ऐकू आले.

"दोंगरी मेंढ्याने कोणा माणसाला पकडले आहे की माणसाने मेंढ्याचे मानगूट धरले आहे? दोघांवर कांहीतरी संफट आलय अलं दिसतय. चव, निकडे जाऊ या." सिद्धसाधक म्हणाला. दोघे आत्माजाच्या दिशेने जाऊ लागले. थोडे दूर गेल्यानंतर त्यांना एक दृश्य दिसले. ते बघून ते आश्चर्यचकित झाले आणि घाबरले देखील. पाण्याजवळच्या एका मोठ्या वृक्षाच्या फांबांवा एक बूटका माणूस आणि एक मेंढा संतकलेले होते.

हे बघून सिद्धसाधक त्रिशूल उचलत म्हणाला "वा दोघांना कोणा भुताने जखडून ठेवलेलं दिसतय. माझ त्रिशूल त्याच्या हृदयाच्या अतपा घालतो." असं म्हणून तो त्रिशूल चादोबा

फेकणार एवढ्यात झाडाच्या एका फांदीने बघून त्याचा खांद्या पकडला. एका वटक्यात उडी मारून सिद्धसाधक झाडापासून दूर जात म्हणाला "जयशील सांभाळून, ज्याने या दोघांना जखडलं आहे, ते भूत नसून राक्षस आहे."

जयशील कांही न बोलता त्या झाडाजवळ आला आणि तलवारीने झाडाची फांदी छाटली. मेंढा आणि बूटका नवीत पडले.

बूटका धरताने मदीतून बाहेर आला आणि त्या दोघांना नीट निरक्षर बघितल्यावर नम्रणे म्हणाला. "बहाशय, तुम्ही या सेनापतीला माणसे खाणाऱ्या झाडापासून वाचवले आहे. धन्यवाद. आजची महाराणी आपल्याला नक्की बक्षिस देईल."

त्याचे बोलणे संपण्या आधीच झाडामागून आवाज येऊ लागला. दुसऱ्याक्षणी त्यांना रथात

बघून गेणारी एक बाई दिसली. तिने हणणेचे कातडे घातले होते, बगळा आणि मोगच्या पिंसांपासून बनवलेला मुगुट घातला होता. तिच्या रथाला दोंगरी मेंढे जुंपलेले होते. त्याच्या मागे आणि दोन्ही बाजूला मेंढ्यांवर ह्वार, हातात भल्ले घेतलेले कितीतरी मुटके होते.

ते दिसल्यानंतर बघुटा सैनाधिपती पुढे होऊन म्हणाला "महाराणी!" मग त्याने त्या बघुटच्या बाईला वाकून मुजरा केला आणि जवशील व तेलसाधकाची ओळख करून देत म्हणाला "का बोर्षांनी मला त्या नरभक्षक झाडापासून वाचवले."

बघुटीराणी म्हणाली "अती उत्तम" मग त्या दोघांकडे बघून म्हणाली "हं वीरांनी काल रात्री मी तुम्हाला स्वप्नात बघितले, तुम्ही प्रतिक्षा केली होती की तुम्ही मागडंकारीच्या शत्रूंचा नाश कराल, आणि आमच्या चिंत्नर स्वरुपाची सुरक्षा

निवडून घाल, ते दोघे तुम्हीच आहात ना?"

"ही राणी चांगली चलाख दिसते आहे, जयशील, आपल्याला सावध राहिले पाहिजे." साधक हळूच जयशीलला म्हणाला, "बोलण्यात अगदी तरेज आहे, काय माहिती या खुजांना कोणापासून धोका आहे? यांना चांगली भरपूर मदत करू या." जयशील म्हणाला,

तिस्रलाधक अतिचट्टेन डोकं हातगत म्हणाला "जयशील, आपण एक मोठे काम करायला निघालो आहोत, असं असताना या छोट्या कामात पळून आणला अमूल्य केळ कां पाराबमच?"

"साधक, कनकक्ष राजाच्या मुलाच्या प्राणां प्रमाणे यांचे प्रण देखील मोलाचे आहेत. यांना कोणत्यासून धोका आहे ते तरी पाहूया, यांचे रक्षण करणे हा मला असलेला धर्म आहे," जयशील म्हणाला.

हत्तक्यात जवळच्या डोंगराच्या टेकड्यावरून

चांदोबा

एक भयानक चिंत्नर ऐकू आला. सगळे तिकडे बघू लागले. सुमारे दहावारा फुटी तेंच भयानक आकृती तिथे उभी होती. तिच्या हातात एक मोठे धोंडा होता. तिच्या कमरेला एक साखळदंड वाघलेला होता. एका हाताने साखळदंड पकडून पुसत्या हातात तारवार घेऊन एक माणूस तिथे उभा होता.

त्या भयानक आकृतीला बघून बुजा राणीसकट तिचे सर्व अनुयायी धातूर कापू लागले. भयानक आकृतीच्या जवळ उभा असलेला आपल्या तलवारीने त्याची पाठ घासू लागला. ती भयानक आकृती धोंडा हातात घेऊन इकडे तिकडे खेळू लागली.

जयशील सिद्धसाधकाला म्हणाला, "साधक, या भयानक प्राण्याला माणसाळवून खेळणारा खेळाडू खुना नसून आपल्या सारखाच मानव आहे. हा कोणता प्राणी असेल बरे?" मग राणीकडे वळत म्हणाला "महाराणी, आपण ज्या शत्रूविषयी बोलत होता तो, ही भयानक आकृती व तिच्या बरोबर असलेला माणूस का?"

राणी थोडा सावरली होती, रथातून खाली

उतरून यां दोघांसमोर येत ती म्हणाली "हे महावीरांनी आमचा शत्रु कोणी दुसरा नाहीये, तर पर्वताच्या त्या बाजूला राहणारे आमच्याच जातीचे लोक आहेत. परंतु त्यांचं असं म्हणणं आहे की ते यज्ञ जाहीर असून जामच्यापेक्षा श्रेष्ठ आहेत. या शोरीचा त्यांना फार अभिमान आहे, आणि ते आपला सर्वनाश करायला निघाले आहेत.

त्यांनी तर असले प्रयंकर प्राणी पाळले आहेत, असे प्राणी असताना तुम्हाला हरविणे आणि आपले गुलाम बनविणे त्यांना सहज शक्य आहे, पण ते असं का नाही करू शकले?" जयशीलने आपली शका विचारली.

"महाशय, ते भयानक प्राणी नरवानर आहेत आणि त्यांच्याहातून जो धोंडे फेकवतोय तो तुमच्यासारखा मानव आहे.

या दोघांनी तहा दिवसांपूर्वी आमच्या शत्रुांनी मैत्री केली." बघुटीराणी म्हणाली.

राणीचे बोलणे संपतासंपताच नरवानर जोरात ओरडला आणि त्याने तो धोंडा बघुट्यावर फेकला.

(क्रमशः)

चांदोबा

17

सप्टेंबर २००२

सप्टेंबर २००२

16

सर्वोत्तम परिपूर्ण

Restore

127

×

◀

⌂

▶

होजा तसिरुदिन मित्रासोबर कांफी पीत वसला होता. तेवढ्यांत आजून एक मित्र आवा आणि मोठ्या आनंदात त्याला सलाम केला. ब म्हणाला, "तुम्हल्या आठवड्यांत मी लग्न करतो आहे. मला खूप छान वाटतंय. पण होजा साहेब, तुम्ही कां नाही कधी लग्न करण्याचा विचार केला?"

"अरे, मी केला होता वावा, पण ती खूप वर्षांपूर्वीची गोष्ट आहे." होजा म्हणाला.

"कां? काय झालं? तुम्हाला कोणी योग्य मुलगी सापडली नाही कां?" मित्राने विचारले.

"नाही, तसं कांही नव्हतं. मी तरुण असताना एकदा सर्वोत्तम परिपूर्ण अशी बायको शोधायला निघालो. मी दऱ्या छोन्यांतून, खोंगरावलीकडे खूप लांब प्रवास केला. शेवटी खोंगराजतणीवर एका छोट्याशा गांवात मला एक सुंदर मुलगी पेटली. ती शहाणी तराई दयाळू पण होती. पण तिला जगाचा अनुभव नव्हता, त्यामुळे मला वाटले की ती मला माझ्या दैनंदिन कामात

मदत करू शकणार नाही. म्हणून मी तिच्याशी लग्न केले नाही. मी जाणखी पुढे प्रवास केला. आणि एका शहरांत आलो. तिथे मला जातिवंत सुंदर मुलगी पेटली. ती दुषार आणि बयाळू होती व तिला जगाचा अनुभव पण होता, ती जबरजस्त परेपूर्ण होती."

"पण? कुठं थोडं अडलं? होजाचे बोलणं ऐकणारे दोन्ही मित्र एकदम म्हणाले "तू तिच्याशी लग्न कां नाही केलस?"

"काय कारण, ती आपली भाषा बोलू शकत नव्हती आणि मी तिची," होजा म्हणाला. "म्हणून मला वाटलं, तिच्याशी आपल्याला बोलता येणार नाही तिच्याशी लग्न करून काय उपयोग? म्हणून मी जाणखी पुढे गेलो. आणि इजिप्तला पोचलो. तिथे ती मला सापडली. ती सर्वदृष्टीने परिपूर्ण होती. ती सुंदर व बयाळू होती. तिला जगाची रीत माहिती होती. ती भावीक होती आणि मला बोलायला आस्वडणारी भाषा पण तिला येत होती. मला समजेल लक्षांत जाले की आपल्याला सर्वोत्तम परिपूर्ण बायको सापडली आहे."

"ओह, होजा! तू अशा मुलीला करं जातं वितलं? तू तिच्याशी लग्न कां नाही केलस?"

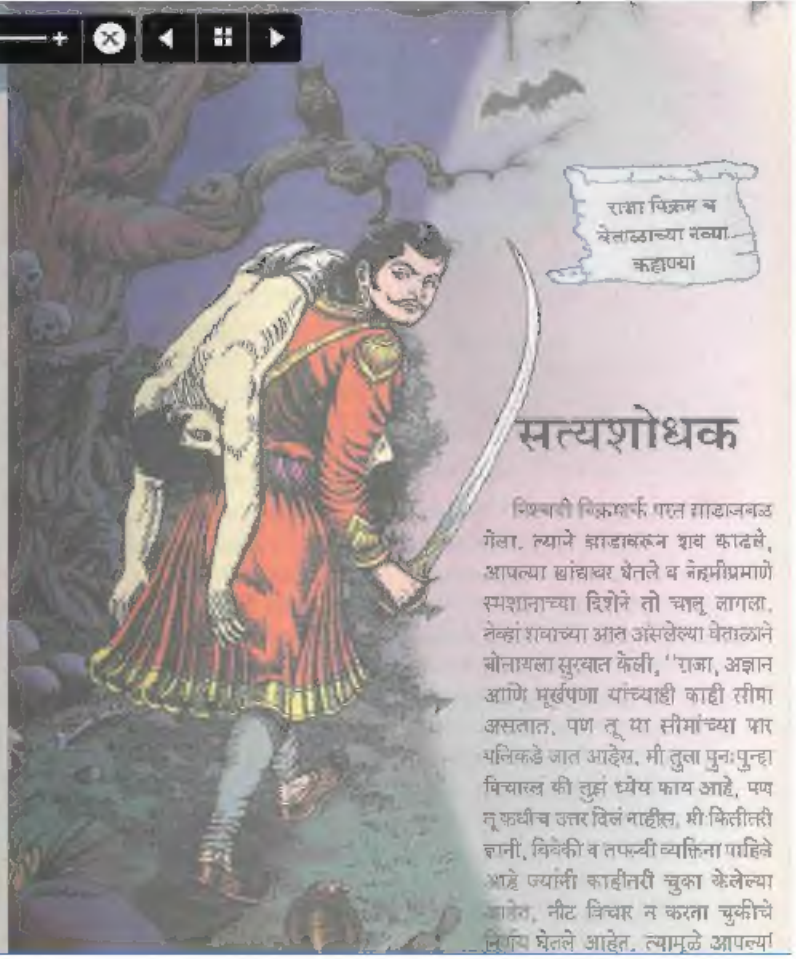
मित्र म्हणाले.

"देवारे देवा!" दुःखाने डोकं टुलत होजा म्हणाला, "मी काय करणार? ती सर्वोत्तम परिपूर्ण नका शोधत होती

राजा फिरक ब
बेताळाच्या रव्या
कहाण्या

सत्यशोधक

शिश्नारी गिरगावक परत माडाजबळ गेला. त्याने झाडावरून शव काढले, आपल्या खांद्यावर घेतले व नेहमीप्रमाणे स्मशानाच्या दिशेने तो चालू लागला. नेव्हां शवाच्या आत असलेल्या घेताळाने बोतायला सुरवात केली, "राजा, अज्ञान आणि भूर्खपणा यांच्याही काही रीमा असतात. पण तू या रीमांच्या फार धुकिकडे जात आहेस. मी तुला पुनःपुन्हा विचारल की तुझं ध्येय काय आहे, पण तू कधीच उत्तर दिलं नाहीस. मी कितीतरी हानी, विवेकी व तफऱ्या व्यक्तिना पाहिले आहे ज्यांनी काहीतरी चुका केलेल्या आहेत, नीट विचार न करता चुकीचे निर्णय घेतले आहेत. त्यामुळे आपल्या

ध्येयापासून ते दूर जाताने व त्यांच्या जीवनाचा चकाचूर होतो. तुला योग्य मार्गावर आणणं माझं कर्तव्य आहे. ह्या कर्तव्याने प्रेरित झाल्यामुळे शशांक नावाच्या एका तपस्वीची कथा मी तुला सांगणार आहे." असे म्हणून वेताळाने शशांकाची गोष्ट सांगायला सुरवात केली.

शशांक सुवर्णपुरीच्या राजपुरुहिताचा एकुलता एक मुलगा होता. लहानपणापासूनच शशांकला सांसारिक विषयांची आवड नव्हती. हळूहळू तो विरक्त बनत गेला व सौंत्तिक सुखांचा त्याग करून जवळच्या अरण्यात तपश्चर्या करू लागला.

काही वर्षे त्याने घोर तपश्चर्या केली. त्यानंतर त्याने कंदमूळे, फळे इत्यादि खाणेसुद्धा थांबवले. फक्त तुळशीचे पाणी पिऊन तो सहस्र

लांगला. तपश्चर्या करून त्याने अनेक गोष्टींक तावा मिळवला, अनेक विद्या अवगत करून घेतल्या, अलौकिक सामर्थ्य प्राप्त करून घेतले. तो राज्यावर चालू शकत असे. इथेत त्याला उद्धता येत असे, पण या सर्वांना तो महान शक्ती मानायला तयार नव्हता. त्याला वाटे की या सर्व विद्या क्षणभंगुर आहेत, व मृत्यूवर जवळ मिळवणे, ती जी शक्ती आहे ती सर्वात उच्च आहे व शाश्वत आहे. ही शक्ती मिळवण्यासाठी तो पुन्हा घोर तपश्चर्या करू लागला.

शशांकाच्या या तपश्चर्येमुळे गंधर्व तोंकान्त खडबळ मावली. त्यांच्या वनात भीती निर्माण झाली. गंधर्व राजाला वाटले की आपले सिंहासन मिळाने म्हणूनच तो ही तपश्चर्या करत आहे. म्हणून त्याने निश्चय केला की शशांकाच्या हातून काहीतरी पाप बळवाने व त्याची तपश्चर्या निष्फळ करावी. त्यासाठी त्याने एक उपायसुद्धा शोधला.

गंधर्व राजा देवजाचे रूप धारण करून सुवर्णपुरी गावात गेला व तिथल्या राजाला भेटून म्हणाला, "महाराज, आपला पुत्र, स्वर्णकीर्ति-मध्ये संपूर्ण जगाचा सम्राट होण्याची क्षमता आहे. पण त्यात अडचण आहे, आणि पिता या नात्याने तो दूर करणे तुमचे कर्तव्य नाही का?"

"अवश्य, अवश्य काय करावया पाहिजे सांग, मी ते करीन." राजा म्हणाला.

"सर्वजीवकोटि यज्ञ काढण्यात हजर. म्हाणजे तुमच्या राज्यात जितके पशू, पक्षी आहेत ते सर्व यज्ञात घळी थावे लागतील." देवज

म्हणाला, "पण पाल एक अट आहे." तो पुढे म्हणाला, "काय, कसली अट?" राजा म्हणाला.

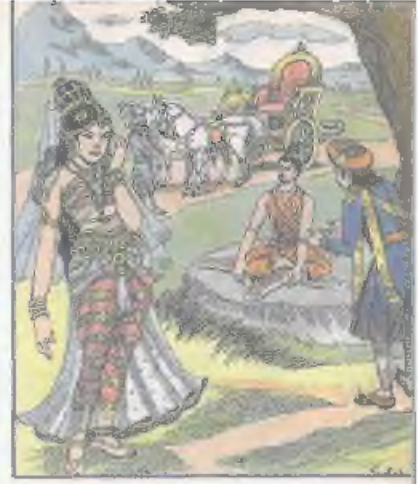
"पशू-पक्ष्यांचा बळी साधारण माणसाच्या हाताने नव्हे तर एका तपस्व्याच्या हाताने घायला हवा आणि हा तपस्वी इंद्रियांवर विजय मिळवलेला व ज्याने एक वर्षभर सतत तुळशीचे पाणी पिऊन तप केला आहे असा तपस्वी हवा."

"अरे बापरे, असा तपस्वी कुठे मिळणार?" राजा म्हणाला.

"प्रयत्न केला तर अवश्य मिळेल. तुमच्या इच्छा-आकांक्षा सफल होऊ देत, विजयी वर." असे म्हणून देवज निघून गेला.

राजाला आपला मुलगा सम्राट होणार म्हणून अतिशय आनंद झाला होता. एका पित्याला, एका राजाला थाहून अधिक काय हवे असते? त्याने निश्चय केला की कसेही करून हा यज्ञ करावयाच, त्याने राज्यात बवंडरी पेटवली की राज्यात अन्तहील तितक्या प्रकारचे पशू-पक्षी पकडून ठेवा व यज्ञान त्यांचा बळी घायची तयारी ठेवा. हा सर्वजीवकोटि यज्ञ जनतेच्या कल्याणासाठी केला जात आहे व त्यासाठी अशा एका तपस्व्याची जरूर आहे की ज्याने आपल्या इंद्रियांवर काबू मिळवलेला आहे. या शोषणेद्वारे लोकांना विनंती केली गेली की असा तपस्वी कुठाला वाहिती असल्यास त्यांनी राजाला कळवावे.

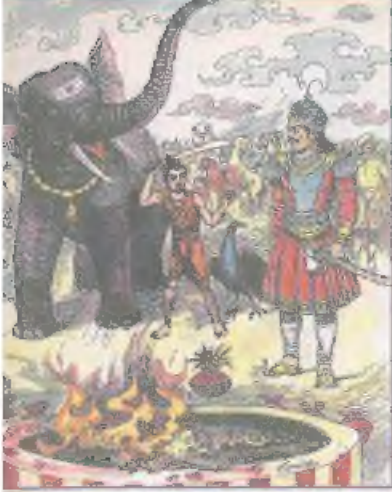
या घोषणेनंतर पाचव्या दिवशी एक शिल्प राजाला भेटायला आला. त्याने राजाला थांबवला.

सांगितले की जंगलात तुळशीचे पाणी पिऊन तप करणारा एक तपस्वी त्याने पाहिला आहे.

राजाने मंत्र्याला बोलावून लगेच तपस्व्याला कसेही करून घेऊन यायला सांगितले.

मंत्र्याने तपस्वी शशांकला सर्व वृत्तांत सविस्तर सांगितला व म्हटले - "या यज्ञामुळे राज्याचे व सर्व जनतेचे कल्याण होणार आहे, व ते फक्त आपल्या हातांनी यज्ञ केला तरच साध्य आहे. राजा आपल्याला त्यासाठी हवे ते घायला तयार आहे, ते आपल्याला प्रमुख सहस्रगाराची जागासुद्धा देतील. भविष्य निर्माण करणाऱ्या नव्या पिढीला आपण ज्ञानदान करू शकता, त्यांना चांगले नागरिक बनवू शकता, त्यागशी आपल्या आश्चर्याबरोबर गुरूकुलाची स्थापना करतील." पण शशांकने सर्वांना नकार

देत म्हटले - "पद्माच्या नांवाने सजीव प्राण्यांचे बलिदान देणे पाप आहे. हे माझ्या तत्वांच्या विरुद्ध आहे."

"राजा आपल्यासाठी प्रशांत उद्यानाच्या मध्यत एक भव्य अलिशान बंगला बांधून देतील व त्यात सर्व प्रकारच्या सुखसोई उपलब्ध असतील." मंत्री म्हणाला.

"मी एक तपस्वी आहे आणि या जीवनातच मला खरा आनंद मिळतो. माझ्या ध्येय-सिद्धीसाठी हे जंगलच सर्वात अनुकूल स्थळ आहे." शशांकने ठामपणे म्हटले.

या तपस्थाला समजावणे सोपे नाही असे विसताच मंत्री परत राजधानीला आला. राजाला सर्व समजताच तो म्हणाला, "जा, त्या तपस्थाला सांगा की मी माझ्या मुलीचे लग्न

त्याच्याशी लावून देईन आणि माझे राज्यही त्याला देईन."

राजाचे ते बोलणे ऐकून राजकुमारी भार्गवीला आपचर्चाचा धक्का बसला. तिच्या चेहऱ्यावरचे भाव पाहून राजा तिला म्हणाला, "घाबरू नकोस मुली! प्रथम यज्ञ तरी होऊ दे, नंतर काप कापचं मी पाहून घेईन."

वडिलांचे हे बोलणे भार्गवीला आवडले नाही. पण जनकल्याणाचा विचार मनात धरून ती गप्प बसली.

राजकुमारी भार्गवी देखील मंत्र्याद्वारे जंगलात गेली. मंत्र्याने तपस्थाला म्हटले "साधुनाराज, जर आपण येऊन यज्ञ केला तर ही राजकुमारी भार्गवी आपली धर्मपत्नी होईल. राजा मार्तण्डवर्मनंतर सुवर्णपुरीचे राजे आपणच व्हाल, हे राजाचे वचन आहे."

शशांकने राजकुमारीला पाहिले आणि ती पाहताच राहिला. तिचे मुख करणारे सौंदर्य पाहून तो आपल्या जीवनाचे उदात्त, उच्च ध्येय विसरला व तो म्हणाला, "या सौंदर्यप्रज्ञीशी लग्नही करीन आणि राज्याचा राजाही होईन."

सुवर्ण त्यात बसून तिचेही स्वर्णपुरीला निघाले.

महान यज्ञाची तयारी केली गेली. हजारो पशू-पक्षी मोठ्या प्रमाणात आणले गेले. राजा आणि मंत्र्याद्वारे शशांकही हातात खड्ग घेऊन यज्ञाच्या जागी आला. यज्ञकुंडात पहिला नळी सायला एक हत्ती आणला होता, त्याचा नळी बायला यज्ञाकडे हातातले खड्ग वा उचलले आणि बाबरबेला हत्ती मोठ-मोठ्याने

बिचित्र आवाज करू लागला. तेव्हा तिथे असलेले बाकीचे सर्व प्राणीही दोनपणे बिचित्र आवाज करू लागले.

शशांकची तंद्री एकदम भंगली व त्याने खड्ग दूर फेकून दिले. राजाला तो म्हणाला, "क्षमा करा महाराज, मी हे पाप करणार नाही. उलट पाप करण्याची प्रवृत्ती माझ्यात निर्माण झाली म्हणून त्याचे प्रायश्चित्त घेईन. कृपया मला घरवानगी द्या." असे म्हणून शशांक भरल्या जनतेच्या संपेतून निघून गेला.

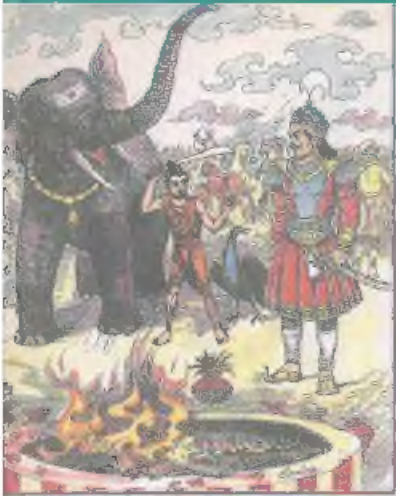
वेतल्याने शशांकची गोष्ट सगून झाल्यावर म्हटले - "राजा, शशांक राजकुमारीचे अप्रतिम सौंदर्य पाहून वेहळू खुश झाला. राजा होण्याच्या मोहाने तो प्राण्यांचे बलिदान जंगलाही तयार झाला. पण प्राण्यांचे बलिदान देण्यापूर्वी अचानक त्याच्या मनात परिवर्तन कां झाले? माझ्या प्रश्नाचे उत्तर माहित असतंही न गप्प राहिलास तर तुझ्या डोक्याचे तुकडे तुकडे होतात."

राजा विक्रमार्क म्हणाला, "शशांकच्या मनात अकस्मात परिवर्तन झाले पण त्याला

कारण कुठलही भय नव्हे की त्याच्या मनाची रचणूक नव्हे, पण इथे एक गोष्ट आपल्याला विसरून चालणार नाही की शशांकला सांसारिक विषयात प्रथमपासूनच अभिरुचि नव्हती. तो एक सत्यशोधक होता, असा एक विरक्त माणूस राजकुमारीला पाहून मोहित झाला आणि राज्य मिळणार व मोठा राजा होणार या आशेने मंत्री व राजकुमारीसह सुवर्णपुरीला गेला, या सर्वांमार्गे गंधर्वांचे मायागल होते. याचा अर्थच असा होतो की गंधर्वांनी त्याच्या मनात भ्रम निर्माण केला. परंतु हत्तीचा चित्कार व इतर प्राण्यांच्या दोन लढ्याने त्याचा भ्रम दूर केला गेला, मायागलातून तो बाहेर आला. त्याच क्षणी त्याला कळले की आपण किती मोठा अपराध करायला जात होतो. म्हणून नगेच त्याने राज्याची क्षमा मागितली व आपले जीवन-ध्येय साधण्यासाठी तो परत तपस्या करण्याकतला जंगलात निघाला."

राजाने मौन-भंग करताच वेताळ आपला विजय सिद्ध करण्यासाठी शवासमेत अदृश्य झाला व पुन्हा शाळावर जाऊन बसला.

हेतू म्हुटले - "यशाच्या नांवाने सजीव प्राण्यांचे बलिदान देणे पाप आहे, हे माझ्या तत्वांच्या विरुद्ध आहे."

"राजा आपल्यासाठी प्रशांत उद्यानाच्या मध्यात एक भव्य अलिशान बंगला बांधून देतील व त्यात सर्व प्रकारच्या सुखसोई उपबन्ध असतील," मंत्री म्हणाला.

"मी एक तपस्वी आहे आणि या जीवनातच मला खरा आनंद मिळतो. माझ्या ध्येय-सिद्धीसाठी हे जंगलच सर्वात अनुकूल स्थळ आहे," शशांकने ठामपणे म्हटले.

या तपस्व्याला समजावणे सोपे नाही असे दिसताच मंत्री परत राजधानीला आला. राजाला सर्व समजताच तो म्हणाला, "बा, त्या तपस्व्याला सांगा की मी माझ्या मुलीचे लग्न

सप्टेंबर २००२

22

चांदोबा

त्याच्याशी लावून देईन आणि मझे राज्यही त्याला देईन."

राजाचे ते मोठेपण ऐकून राजकुमारी भार्गवीला आपल्याचा धका बसला. तिच्या चेहऱ्यावरचे भाव पाहून राजा तिला म्हणाला, "धावकं नकोस मुली! प्रथम भलं तरी होऊ दे. नंतर काय करावचं मी पाहून घेईन."

बडिलांचे हे बोलणे भार्गवीला आवडले नाही. पण जनकल्याणाचा विचार मनात धरून ती गप्प बसली.

राजकुमारी भार्गवी देखील मंत्र्याबरोबर जंगलात गेली. मंत्र्यासं तपस्व्याला म्हटले "साधुमहाराज, जर आपण येऊन यज्ञ केला तर ही राजकुमारी भार्गवी आपली धर्मपत्नी होईल. राजा मार्तण्डवर्मानंतर सुवर्णपुरीचे राजे आपणच व्हास, हे राजाचे पंचन आहे."

शशांकने राजकुमारीला पाहिले आणि तो पाहताच राहिला. तिचे मुग्ध करणारे सौंदर्य पाहून तो आपल्या जीवनाचे उदरत, उच्च ध्येय विसरला व तो म्हणाला, "या सौंदर्यसम्राज्ञीशी लग्नही करीन आणि राज्याचा गजाली होईन."

सुवर्ण पथात बसून तिचेही स्वर्णपुरीला निघाले.

महान यज्ञाची तयारी केवी गेली. हजारो पशू-पक्षी मोठ्या प्रांगणात आणले गेले. राजा आणि मंत्र्याबरोबर शशांकही हातात खडग घेऊन यज्ञाच्या जागी आला. यज्ञकुंडात पहिला बळी बायला एक हत्ती आणला होता, त्याचा बळी घाबला शशांकने हातातले खडग वर उचलले आणि शबरलेला हत्ती मोठ-मोठ्याने

विचित्र आवाज करू लागला. तेव्हा तिथे असलेले बाकीचे सर्न प्राणीही दोनपणे विचित्र आनाज करू लागले.

शशांकची तळी एकदम धंगली व त्याने खडग दूर फेकून दिले. राजाला तो म्हणाला, "क्षमा करा महाराज, मी हे पाप करणार नाही. उलट पाप करण्याची प्रवृत्ती माझ्यात निर्माण झाली म्हणून त्याचे प्रायश्चित्त घेईन, कृपया मला परवानगी द्या." असे म्हणून शशांक भरल्या जन्तेच्या सभेसून निघून गेला.

वेताळाने शशांकची गोष्ट सांगून शाह्याबा म्हटले - "राजा, शशांक राजकुमारीचे अप्रतिम सौंदर्य पाहून वेहळू खुप झाला. राजा होण्याच्या मोहाने तो प्राण्यांचे बलिदान घायलाही त्याचा झाला. पण प्राण्यांचे बलिवान देण्यापूर्वी अचानक त्याच्या मनात परिवर्तन कां झाले? माझ्या प्रश्नाचे उत्तर पाहिले असूनही तू गप्प राहिलास तर तुझ्या डोक्याचे तुकडे तुकडे होतील."

राजा विक्रमार्क म्हणाला, "शशांकच्या मनात अकस्मात परिवर्तन झालं पण त्याला

काण कुठलाही भय नव्हे की त्याच्या मनाची चंचलता नव्हे, पण इथे एक गोष्ट आपल्याला विसरून चासणार नाही की शशांकला सांसारिक विषयात ग्रथयपासूनच अभिरुचि नव्हती. तो एक सत्यशोधक होता. असा एक विरक्त माणूस राजकुमारीला पाहून मोहित झाला आणि राज्य मिळणार व मोठा राजा होणार या आशेने मंत्री व राजकुमारीसह सुवर्णपुरीला गेला. या सर्वांमार्गे गंधर्वांचे प्रायाजाल होते. याचा अर्थच असा होतो की गंधर्वांनी त्याच्या मनात भ्रम निर्माण केला, परंतु हत्तीचा चित्कार व इतर प्राण्यांच्या दोन रुदनाने त्याचा भ्रम दूर केला गेला. बायलाजालातून तो वाहेर आला. त्याच क्षणी त्याला कळलं की आपण किती मोठा अपराध करावला जात होतो. म्हणून तगेच त्याने राजाची क्षमा मागितली व आपले जीवन-ध्येय साधण्यासाठी तो परत तपस्या करण्याकरता जंगलात निघाला."

राजाने धीन-भंग करताच वेताळ आपला विजय सिद्ध करण्यासाठी शवासमेत अदृश्य झाला व पुन्हा शाळावर जाऊन बसला.

चांदोबा

23

सप्टेंबर २००२

भारतीय वंलकथा - ५

देवांबरोबर जुगार

शब्द जुगाऱ्यांच्या अहल्यांनी धावेले होते पां
या कलेत अनाथ सोमदत्ता इतका पटाईत कुणीच
नव्हता. केव्हाही तो जुगार खेळला की न चुकता
जिंकित असे. त्यामुळे इतर जुगारी त्याच्याशी
खेळायला तयार नसत पात कांही नवत नव्हते.
पण सोमदत्त इतका उदार होता की त्याला
जुगारात मिळालेला पैसा तो खगळाच्या सगळा
गरजू लोकांना देत असे.

नावाच्या वैशीजवळ एका गुहेत एक
सिद्धपुरुष राहत असत. सोमदत्तला त्यांच्याबद्दल
खूप आदर वाटत असे. तो त्यांच्यासाठी नेहमी
रसळ फळे व खाण्याचे पदार्थ ठेऊन जात असे.
तो म्हणत असे "हे सिद्ध पुरुष, मी एक मूर्ख,
अज्ञानी माणूस आहे. देवाची कशी प्रार्थना करावी

हे मला माहित नाही. तेव्हा आपण माझ्यासाठी
त्याच्याकडे दया याचना करत का?"

सोमदत्तचे अर्थार्जन फक्त जुगारामुळेच होत
असे. एका पाचसाठी दिवशी तो पुष्कळ
जुगारांच्या अड्ड्यांचा जुगार खेळायला गेला पण
कुठेही त्याला खेळायला मिळाले नाही, अतः करत
संध्यकाळ झाली. सोमदत्तला भूक लागली होती.
त्याला कुठेही आसरा नव्हता. रावाचहेर गोकर्णचे
एक देऊळ होते. सोमदत्त आत गेला. दिव्याच्या
मिणमिणत्या उजेडात त्याला देवापुढे कांही धन
ठेवलेले दिसले. त्याने देवाला नमस्कार केला
आणि म्हणाला "मी भुकेला आहे. हे अन्न आधीच
तुझा प्रसाद झाले आहे. आता मी ते खाऊ शकतो
का?" त्याला एक आवाज ऐकू आला, "किंवा

तो खाऊ शकतो.

कृतवृत्तेने तो म्हणाला "देवा, मी तुला कसं
खुश करी? मला फक्त जुगारच खेळता येतो.
सिद्धपुरुष म्हणतात की आपले सर्व कौशल्य
देवाचरण अर्पण करावे, मी जुगार खेळून दाखवू?
पण अडचण अशी आहे की एकट्याने जुगार
खेळता येत नाही. अजून एकजण तरी पाहिजे,
मी कसं खेळू?"

"हे देवा, तुम्ही माझे भिडू बनता का? हा
माझा उबवा हात तुमच्यासाठी खेळेत व छाया
हात माझ्यासाठी, ठीक आहे?"

मी हलतो तर माझा हा फाटला शर्ट मी तुला
वेईंग, आणि जर तुम्हाला तर श्वे आहे त्यापैकी
मी जर कांही वेतले तर तुला चालेत ना?"

माझा पण देवाने होकार दिला. असे
सोमदत्तला वाटले. त्याने खेळायला सुरवात केली.
कांही वेळामंतर तो एकदम टाळ्यां वाजवू लागला.
"देवा, तुम्ही हरला तुम्ही हरला! पण मन खटू
नका करू. कारण तुमच्या आयुष्यात तुम्ही
प्रथमच जुगार खेळत, आसराच नाही का? आता
ठरूनकमाणे मी छानसे काहीतरी घेऊ शकतो.
बरोबर? बसू या बरू..."

त्याने दिव उचलून सभेवार बसिले. तिथे
देवी देवतांच्या दगडांत व धातूंत कोरलेल्या मूर्ती
होत्या त्यातली देवी कुणीची मूर्ती त्याला सव्यत
जास्त आवडली. किती सुंदर मूर्ती आहे! मला
आई नाहीये. या मूर्तीचा मला आईसारखा आधार

होईल. मी ही थरू नेईन !

"बुक, बुक" त्याला वाटतं कुणीतरी असं
म्हणलं आहे. "एका देवाची व्यवस्था कदायची
हे कांही इतकं रोपं नाही. तुला त्याची नीट
काळजी घ्यावी लागेल, पूजाअर्चा करावी लागेल.
त्याच्यासाठी गुजारी शोधायला लागेल. शिवाय
तुझ्यावर पवित्र मूर्ती चोळ्याचा आरोप येऊन
शिक्षा पण होईल."

"बरंच" सोमदत्त म्हणाला. त्याने ती मूर्ती
पात जागेवर ठेवली. "पण मग मी रिकम्या हातांचे
पात जाऊं?"

"अरे मूर्ती, तुला गरज आहे ती आईची नसून
बायकोची आहे, माझ्या मागे लपून जरा वाट बघ,
आणि तुला एक सुंदरी मिळेल. तशी सुंदरी ना
जन्मी कधी पाहिजे नसशील." त्याला स्तुगितलं
गेलं - असं त्याला वाटलं.

कुंभची निद्रा

शाम अर्धशे सविणी हे पनी पत्नी एका गवस गहात होते. खूप वर्षांनी त्यांना एक मुलगा झाला. पण आश्चर्याची गोष्ट अशी होती की मुलाने होठे उघडले नाहीत की तो जरा मुद्दा दहला नाही. घाबरून आजीने त्याला धोडं होसल तेव्हा त्याने जराजी हालचाल केली पण तो दूध व घाणी प्यायला मात्र तोंड उघडत असे.

ससे सान दिवस गले आठव्या दिवशी एक साधु त्याच्या घरी आले. शामने आपल्या मुलाबद्दल सर्व हकीकत सांगून त्यांना विनंती केली की अस काही प्रमाय सान ज्याने भाडा मुलगा बरा होऊन इतर मुलासारखा हसू खेळू लागेल. साधुनी त्यांना बाळाचे जन्म रक्षण विचारून हानावर बोट पोचून हिशोब करून आश्चयाने म्हणले, 'हे श्व शाम तुम्हाला प्रदनी सालजी कश्याची नदर नाही तुमच्या मुलांत रभकणचा थोडा अग्र आहे. तुला माहित आहे

वा त्रतायुगांत कुंभकणनि अर्धवट सोपेतून उठून मुद्दात भाग घेतला होता. आणि त्या युद्धान्त नो मारला गेला होता. त्याची शोप पूर्ण न झाल्यामुळे त्याने पुन्हा जन्म घेतला. कुंभकणनि लयांत सहा महिने जागत असे व न्हा महिने शोपत असे. म्हणून तुम्हा मुलगा वर्षातले बरेचसे दिवस शोपेल. तो जर रडला तर त्याला शोपेतून जाग देईल म्हणून तो खत नाहीये."

साधुच बोलणे ऐकून शाम व सविणीने निश्चिंत झाले व मोठ्या प्रमाने त्यांनी मुलाचे नांव कुंभ असे ठबले व ते त्याचा सामाळ करू लागले, तो पहाटे उठून सर्व चंथी भटपूर दूध पिऊन शोपत अस. दुपारी उठून जेष्ठुन पस्त शोपत असे. तो फक्त खाण्यासाठी उठत असे व उरलेला सर्व वेळ शोपत असे. तो काही काम न केल्याने लट्ट झाला.

प्राचव्या वर्षी कुंभ शाळेत जाऊ लागला. त्याच्या लडपणामुळे ती आई शाळेत जाऊ शकत

नव्हता. एक वेळगाडी टॅक्सी शाळेत जाताना मुद्दा तो गाडीत शोपत असे. शाळेतल्या मुलाच्यात त्याच्या जाहीमुळे तो एखाद्या राक्षसा सारखा दिसत असे. मुद्दात मुल त्याच्या अंगवर खेळत असत. कोणी त्याचे काम उपट्टी, पण त्याला काही जाग येत नसे.

आता कुंभ सोळा वर्षाचा झाला, आता तो आणखी जाऊ झाला होता. या वयात देखीन त्याला जरा सुद्धा लिहायला वाचयला येत नव्हते. कुंभ कोणावर देखील शगत नसे. कारण अस केत तर आपली शोप मोडेल अशी त्याला भीती.

शाम व सविणीला आता कुंभची वाट लागली की याला आपण चा कसा बनवणार? इतक्यात

शालेतने सगळू पस्त नव्याकडे आले. कुंभच्या आई बहीराच्या आग्रहावरून साधुन एक पूर्ण दिवस अगदी राहत्याने कुंभचे निरीक्षण केले व ते म्हणाले "कुंभ खूप शोपतो हे खरे पण तो

जुलनाही विद्या शिकण्याची क्षमता आहे. मागल्या जन्मीची निद्रा आता पूर्ण झाली असल्याने मी एक महिना देणे राहून त्याला विद्या देईन."

साधुचे उपाय यशस्वी झाला. शोपण्यासाठी तो कितीही अवघड धडा शकता आत्मसात करून सगेच शोपत असे. बर्फीची मुले वर्षभरात

अभ्यास कर त्याचा वायदा स्वरूप होईल

"साधूमहाराज, मी अधिक वेळ जाग राहू शकत नाही आपण थोडे आहार आपल्या अगत देशासाठी आले आपण माझ्या स्वप्नात येऊन मला का शिकवत नाही?" कुभने साधूंना विनंती केली, "ठीक आहे. मी तस करीन, पण माझी एक अट आहे तुला तुझा जेवण देखील स्वप्नातच जेवाव लागेल." साधू म्हणाले कुभने साधूची अट मान्य केली. आता साधू त्याला त्याच्या स्वप्नातच शिकवू लागले कुभ स्वप्नातच खाऊ लागला, पण त्यामुळे त्याचे पोट भरत नसे आणि मग तो चांगल्या तऱ्हेने अभ्यास नीट शिकू शकत नव्हता. नार दिवसातच कुभच्या लक्षात आले की स्वप्नात जेवणे शक्य नाही कशाकपणामुळे त्याला नीट शोष देतील येत नसे वेळ घातल्यासाठी तो गावान दमड लिफटे पिर लागला. नेन्हा त्याला गाव आवडू लागले त्याला धूक सहन होत नसे म्हणून तो गावातल्या खानावळीत खाऊ पिऊ लागला. ते जेवण त्याला काय चवदार आहे असे नादून आवडू लागले

माझ्या आजूबाजूला एवढे मोठे जग आहे ते मज जाणताच मी नुसता झोपलो आहे हे जग स्वप्नातल्या जगापेक्षा कवढे वेगळे आहे जे डोळे उघडून दिसने तेच सत्य आहे ही गोष्ट त्याला पटली त्याने नी साधूमहाराजाला पण सांगितली

"ज्याने मनुष्याचा जन्म घेतला आहे, त्याने स्वप्नातूनच वेळ कमी घातवून सत्य काय आहे याचा शोध घेण्यात जास्त वेळ घालावा. झोपेत जी स्वप्ने आपण पाहतो ती जग आल्यावरच खरी होऊ शकतात म्हणून मनुष्याला जास्तीजास्त वेळ जाग राखित पाहिजे परंतु काही काम न करता जाग राहाणे हे झोपल्या साखंच आहे म्हणून मनुष्याला काही करून स्वतःच या जगण्या परत साधव पाहिजे साधूंनी अशातऱ्हेने कुभला हिताचेर केला

आता कुभच्या पिचारांत अमुलाग्र बदल झाला त्याने एकानत एक असा सर्व शाखाचा राखेल अभ्यास केला आणि तो एक तानी व्यक्ती झाला आता तो खूपच कमी झोपत असे पण ही घोडी शोष देखील त्याला पहिल्यापेक्षा जास्त आनंद देऊ लागली

श्रमदान

रामपुर गावाचे एक छत्रेसे गाव होते. तिथे एक शिमाचं देऊळ होते ते खूप जुने आणि जीर्ण पडक झाले होते एकदा त्या गावी भयंकर मोठा बादल झाला. खूपसोसाट्याच वारं सुटले. जोरदार पाऊस येऊ लागला त्यामध्ये ते जुने देऊळ जवळपास जमीनदोस्त झालं. गावातील लोकानी देवळाचा जिर्णोद्धार करण्याचं ठरवले.

रामपुरात नारायण नावाचा एक श्रीमंत व्यापारी राहात असे तो मोठा रामभक्त होता गावातलो चर अनुभवी माणस त्याच्याकडे गेली देवळाच्या झालेल्या घडमंडीचे वर्णन करून म्हणाली, "देवळाच्या जिर्णोद्धाराला अदाचं दहा हजार रुपये खर्च येईल!"

हे ऐकून नारायण हसत म्हणाले 'कुठल्यातरी राजाने आपल्या राजवटीत हे मंदीर बांधले असेल पाहजे त्यावेळी त्याने हजारो रुपये खर्च केले

मोठी रकम नाही. आपण काम सुरू करा '

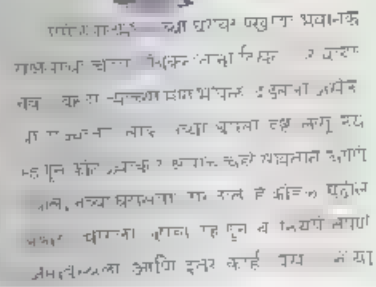
"तुमच्या या बोलण्याने अम्पचा उत्साह अजूनच वाढला आहे " असे म्हणत गावच्या सरपंचानी एकदा म्हाकडे बघितले आणि ते फल बोलू लागले आपण व्यापारात कुशल आहोत आपल्या कौशल्याची तारीफ आपल्याच गावातले लोक नव्हे तर आसपासच्या गावातले लोक देखील करतात आपण गावातली सर्वात श्रीमंत व्यक्ती आहोत याचा गावाला अभिमान आहे

"हे पाह्या कमलनाथ माझ एवढे कौतुक नका कर माझी बुद्धी व्यापार कौशल्य, संपत्ती हे सर्व त्या रामाच्या कृपेने आहे आज माझ्याकडे जे काही आहे ती सगळी त्याची दानगी आहे. राम मादराच्या दिशेने ज्ञान जाडत नारायण म्हणाला नेन्हा गावातले पुण्डित मध्ये पडत म्हणाले

‘नाही’ मला काय अडवण असणार हे पौनःप्रात्यलोक्य लक्षणपत्रासमूह मला अखंड वाटत कीं निज, ज्ञानेवार्द्धक, अप्रती वैकुण्ठ, यांनी आपल्याला काही दिव नर ते परत वरान न्याला अमान नव्हे कां’ धनदानापेक्षा श्रमदान श्रेष्ठ आहे. रोगांभी थूप श्रमदान केले पाहिजे मी आणि माझा मुलगा प्रतिज्ञा करतो की जोपर्यंत रामपदी पुर होत नाही तो पर्यंत आम्ही रोज एक तास श्रमदान करू

पेठें आपलें आणि संपन्नता दिशे
गव्यांतले लोक धूय झाले आतां गावांत
त्याच्या औदार्याची पत्तुती केली व
घातले निघता निघता सारक्या
आणान् देणगी देऊन फार गाणें आयें. आतां
आमच्या लंगळ्यांचा उत्साह
आहे वण कृपाया आपण
अमदावाच्या गोष्टीबद्दल विचार

१. संस्कृत भाषा की उत्पत्ति
 संस्कृत भाषा की उत्पत्ति के
 संबंध में अनेक मतों का उद्भव
 हो चुका है। इनमें से प्रमुख
 चारों मतों का उद्भव प्राचीन
 काल में ही हुआ था। इनमें
 से प्रमुख चारों मतों का उद्भव
 प्राचीन काल में ही हुआ था।

देवळाला कुलुप

जुलै महिन्यात राष्ट्रीय स्तरावर भरणाऱ्या पुरीष्या जगनाथाच्या देवळाच्या मठदारासाठी नवीन कुलुप केले आहे. हे असाधारण कुलुप २ फूट लांबीचे असून फूट रुंद आणि ५० किलो वजनाचे आहे. हे कुलुप ३०,००० रु. किंमतीचे असून ते...

जगनाथ मठ मठाधीन असून त्याचे उद्देश्य ही देवळाची सुरक्षा करणे हे आहे. हे कुलुप बनविलेल्या कामगार हे काही सगळ्यात जेव्हा कुलुप नव्यात त्यांनी १९६९ साली विहारीत झाल्याचे याई दृष्टीने ही कल्पना घेऊन कुलुप बनविले होते

भारतीय महिला उत्तर ध्रुवावर

उत्तर ध्रुवावर पाऊस देणारी कैरलची ४६ वर्षाची 'रॅचेल थॉमस' ही पहिली भारतीय महिला स्काय-डाईवर आहे. एप्रील महिन्याच्या शेवटी तिने ही ऐतिहासिक उडी मारली. तपमान शून्याच्या खाली पडणाऱ्या अत्यंत थंडीत कुलुपाने त्यांची होकली. पण जायला मदत घेई पर्यंत ती गेडिअरचे हांस व मासे खाऊन राहिली होती. श्रीमती थॉमस यांची कन्या अंजी ही एकदाळची 'भारत सुदरी' होती व गेली २५ वर्षे ती स्कायडाईव्हिंग करत आहे

गणेश पुराण

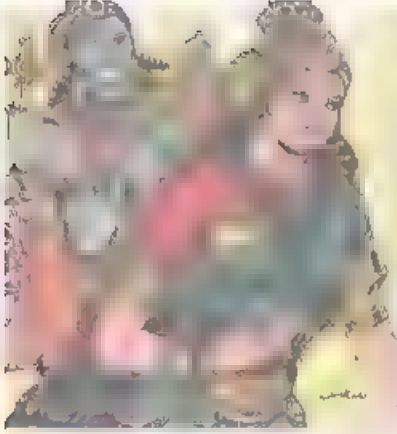
गणाधिपत्याच्या पड्डाभिषेका करिता गणेश पुराणाला जरीकाठी पिताबा निवडला. परंतु गणपतीने शंभू-बळ धारण केले ते पाहून पार्वती म्हणाली - 'हे बघ बाळ, ज्या गेली चांगले नेहून सुशोभित व्हायचे, त्यावेळी तू व कसले शुक्लस्वर धारण केले आहेत?'

'आई, हे कामडे अत्युत्तम आहेत! श्वेत रंग हाच मलाच विषेकाचा योग्य आहे, म्हणून मी ते आम्हीने धारण केले आहेत! विघ्नेश्वर म्हणाला

मला व मलाच विघ्नेश्वर म्हणाला - 'मोटीविघ्नेश्वरी' अलीतरी विनायकाचे लग्न काही थाळ्याचे नाही अशी नवी म्हण आता रुढ होईल. हे कथाण गणेश! आजपासून तुझ्या वरप्रसादानेच विवाह घडतील, 'ज्याचा विवाह होतो त्याचा क्रम धन्य झाला, सार्थ झाला' असे मानले जाईल!'

त्यामुळे गणनाथास 'मिडी बुडी विनायक' असे आणि एक नामाभिधान मिळाले त्याचवेळी आठही दिशानी अष्टमिडी सुंदर तरुणीचे रूप धारण करून तिथे आल्या त्याच्या हातात बकुल फुलाच्या माळा होत्या. त्यांनी त्या माळा गणपतीला वाहिल्या व अष्ट सिद्धींनी गणपतीला वरले त्यामुळे गणपतीला सिद्धी विनायक' असे नाव मिळाले. विनायकाचा जयसोहळा मोठ्या वैभवाने व धाटत साजरा करण्यात आला

विष्णू विघ्नेश्वराला म्हणाला - 'मोटीविघ्नेश्वरी' अलीतरी विनायकाचे लग्न काही थाळ्याचे नाही अशी नवी म्हण आता रुढ होईल. हे कथाण गणेश! आजपासून तुझ्या वरप्रसादानेच विवाह घडतील, 'ज्याचा विवाह होतो त्याचा क्रम धन्य झाला, सार्थ झाला' असे मानले जाईल!'

गणपती म्हागना - "हो हो असच घडू दे! तुम्ही कौसल्येच्या पोटी, रामचन्द्र म्हणून जन्वाला यात रावणाचा अंत करास!" बिष्णू म्हणाला 'मजानता! तुझे प्रसन्न गजवदन पाहून मला हत्तीचा मोह वाटू लागला असून हत्तीचहून वानसत्य वाटते आहे!"

'होम गजेन्द्राच्या हाके सरशी, तू धावून माझीत व मगदीच्या नावडीतून त्याचे रक्षण करून करिबवडे' म्हणवशीत! गणेश म्हणाला अष्ट सिद्धी आपल्या हुतान चवऱ्या पैजून गणेशाला वारा घालू लागल्या सिद्धी-दुद्धीच्या घाळव्यान विघ्नेश्वर सिंहासनावर आरूढ झाला होता त्याला पाहून अस वाटले अणु तारकाच्या घाळव्यान चंद्र 'असावा' इतक्यात लक्ष्मी समली व तोड थळथळ बाज लागली तिला अडवीत बिष्णू म्हणाला ' तिळी विलायका, 'लक्ष्मी

सप्टेंबर २००२

चंचल असून ती कधीच स्थिर मानताई तसो हिला तू आपल्या मांडीवर बसून पं, मणजे कदाचित हिला स्थिरता मिळेल!

'लक्ष्मी मातेन गणेशाचा रागवायू व भाव्य मला लाभत आहे खरंच मी धन्य झालो' असे म्हणून विनायकाने, सभागच्या पायऱ्यांना नमस्कार केला व तिला संखेने अनुगत उचलून पायऱ्या जवळ भिडून बसे वसे

हे पाहून, बिष्णू म्हणाला 'जय होय 'लक्ष्मी गणपती' झाला आहे, असा अर्थ त्या मुलाचा साक्षात् करतो वापरमाणे, त्याच गणपतीचा अनुग्रह लाभून त्याच्या योग लक्ष्मी स्थिरनिवास करील!'

तेव्हा गारदे म्हणाला - 'अरे वा गणेशाला नाव तरी किती? तिळीविनायक, सूर्यगणपती, सुयुक्ताम्बरधर...' असे म्हणून तत्पश्चात व पंचा वीर्णांची तार छेडली व "जय जय जन-गण नाथक, जयहे!" असे विनायकाचे स्तवन गावून

एके दिवशी गणपती साऱ्या या उदारा वाहनासवरून आकाशमार्गाने प्रव्रण व तीन दिव्याचल पार करून दक्षिणोत्तर कृष्णवर्तमान उतरवे तिथे कैलीचे दाट वन परगना हाने पायथ्याशी रक्षागणेश शबर, डोल, वर शीश बाघ वाजवीत, कसतातरी उत्सव दान होत

गणेशाने एका बालकाचे रूप धार व रंगत तो त्या उत्सवाच्या बाजूला जाऊ नजारा शबरांनी त्याला उचलून घेतले 'देवान आपल्यासाठी एक बालक पाठविता आहे' असे समजून त्यांनी त्याला उत्सवाच्या मध्यभागी भले तिथे रक्ताने भिजलेली एक काळी रीत

46

च दीप

मग एक नुका घुलगा खडत होता, त्याच्या नाकासहने इलाकली होती व कमरेला काळे थरा मुरावले होते त्याच्या गळ्यात लाल आरंबदीची मुरावली त्या मुलाला पाहून बालकस्त्री गणेश शबरांच्या कथमना म्हणाला - "मी तुमच्या देवाचा बाजू इच्छितो मला त्याच्याकडे ब्रेकत चला"

ते पाहून गणेश नाथक खडबडून गेले 'तु माग विझून मुलता ठेवता आहेस' तू आपल्या देवाशी वेलाने आहेस' आपणच शबरांना पाहून आपल्यासाठी मरणाच्या शाई त्याने कुणी शकत नाही, तो का दृष्टी होत

त्याच्या ओंका वा हातून रा मजून पडून

शब्द अभकाटे बोलणे ऐवून विघ्नेश्वराला

इय सध व शिळेजवळ गेला व म्हणाला 'तुम्ही, आपल्या भिरगणमुळे, आपल्या वेवाला, भयक वसजना! भीतीलाच तुम्ही भक्ती मानता! अहून नासणं कुणीही, आपल्या देवाला गांढवत नाही! तुमच्या देवाने कधीही असा न वळी. मरगलंला नाही! तुमचा देव फार सुंदर आहे मग त्या शबरांना समजावून सांगून, शिळेजवळ गेले शिळेला थोपटले ती काळी गिळत एकदम रेंडरीतला पाहत्या गाभ्याच्या गाभ्या शबरांनी क्षणभंगत त्या शिळेची एक सुंदर मूर्ती घाली पृथ्व्याच्या हात टेकवून बसलेली ती देवकी रागाय वदन घेतो पाच आकर्षक हाती विनायकाने या प्रत्य मूलाच्या डोक्यावर हान केली

व गुवा पुन 'अ श्री ओहला' स्वामी, म नून गा गा आली आहे! ' असे म्हणत तो चादव

मुलगा स्तोत्र गाऊ लागला

काळ्या शिळेची, सुंदर मूर्ती हांणे व मूक्याचे बोलणे, या अघटित घटना क्षणभंगत घडल्यामुळे ते शबर भयचकित झाले त्यांनी घाबरेलून त्या बालकाला नमस्कार केला

त्यांना अंखीत विघ्नेश्वर म्हणाला - 'तुम्ही मला नमस्कार नका करू, तुमच्या मनांतली भीती नाहून, प्रेमाने त्या देवमूर्तीची आराधना करा तुम्ही ज्याला देव मानता, त्याच्यावर पित्यासंगळे व बंधुसंगळे प्रेम करा 'बळी' तासंध्या झूर पडली सोडून द्या फुलें फळें व नारणें बांधून आनंदाने उत्सव साजरा करा हा मुका ज्याला आत्ताच बाचा आली आहे याचा तुम्ही आपला गुल मना असे सांगून विघ्नेश्वर काळ्या पानेभवा घडवले, शब्द अध्यावाट पर्यंत त्याच्या मागे गेले व नंत बांबले तिथे भिरबिरत्यामी डोके

47

सप्टेंबर २००२

सप्टेंबर २००२

सुखात्ते मानवासाखे जगा। तुमच्या आनात
 कृपा तुमच्यावर भरूडित आहे। त्याच
 वास्तव्यातही निवास करत आहात। त्याच
 मागे चव घालून घेत आहात। अर्थात
 देव मूर्तीसो आलं भक्तांमात्र न्याय होऊ शकतो।
 रवामील हक्क माली स्वामीने त्याच कर, घेत

आस्थांचा

अनंता डांगराच्या पायथ्याशी धनदाद ह्याडे
आकल्याचे परंतु सगळी जमीन ओसाड व

सुंदर होती, लोक वग चांगले होते, पण बेव्हो त्याला समजले की नवीत हुंडा देऊ शकणार नाहीत तेव्हा त्याने आपला हेतू स्पष्टपणे सांगितला, तो म्हणाला, "जाम्हाला कमितकमी एक लाख रुपये हुंडा पाहिजे. आपण लोक अगच्या सोहीचे दिसत नाही, आपण एखादा बुस स्थाळ पाहण्यातच आपलं मत आहे." एवढं बोलत तो तेथून निघाला.

परंतु घरी परतण्यासाठी त्याला तिथे बहान मिळना, त्याने विचार केला "चला जरा पुढे जाऊन गाडी मिळते कां ते पाहू या." चालता चालता अंधार पडला. पाऊस पण पडू लागला. तोंडपर्यंत रंगनाथ याबाबचा बेसीजबळ पोचला होता, तिथे त्याने एक जुनं कपडावर वर पाहिलं, तेव्हा त्याला बाटलं पाऊस धावेपर्यंत इथेच राहावे. त्याने तिचडे जाऊन दरवाजा ब्रिटखटवला, हळूहळू दरवाजा उघडला.

त्याने पाहिले की दरवाजात एक पातळी स्थाळ तांब दाटी असलेला कुशा म्हालास उभार आहे.

"पाऊस कांही कमी होण्याची वक्षणे दिसत नाहीत उलटा जोर आणली बाहेलंय असे वाटतंय. आपल्या घरी आज खरीपुला आश्रय मिळेल कां?" बाचांत रंगनाथने त्या वृद्धासा विचारलं.

"आश्रय देऊ शकतां पण भोजन देऊ शकणार नाही. या बरात कोणी बाईमाणूस नाहीये." त्याला आत नेतानेला तो वृद्ध म्हणाला.

वृद्धाने मध्यास खोलीत दोन चट्या अंधारल्या, "माझ नांव भूषण आहे. आपलं नांव? मांवात रुस्त्याय येणं बेलं?"

चटईवर आढळं होत रंगनाथ म्हणाला "मी खीतमुराचा आहे. रामपुरात जाऊन आलो, तुम्ही अनुभवी दिसता म्हणून तुमच्यापासून मी काही शपथुन ठेवू इच्छित नाही, आपल्याला सर्व सांगलं

असं मला वाटतं." मग त्याने सर्व हकिगत सांगत म्हटलं मी त्या मुलीच्या बडिलांना साफ सांगून आश्रय की कुठलतरी दुसरं स्थळ पाहा." छेळ्याखालची उगी दैक करत तो म्हणाला.

"पण तुम्ही तर म्हणत होला की तुमच्या मुलाला मुलगी अवबती आहे." भूषण पण चटईक झोपत म्हणाला.

"म्हणून काय झालं? मुलीचं बडील हुंडा देऊ शकत नाहीत, तर आम्ही तरी काय काणार." मोठबांदा होत रंगनाथ म्हणाला.

भूषण थोडा वेळ गप्प राहिला आणि नंतर म्हणाला, "तुम्हाला माहित आहे की या बरात देखील मी असा अनाथासारखा कां जगतो आहे?" रंगनाथने नव्वारानी माग स्वबली,

"माझ्या मुलाने हुंडा घेतला म्हणून" भूषण म्हणाला "पण जेव्हा कसं झाला?" रंगनाथने

"तर ऐका आता, मी व्हडाने आपल्या मुलाच्या लग्नात हुंडा घेतला. त्यामुळे माझ्या सुनेच्या बडिलांना आपल्या पुर्यजापासून अपसले घे बिकाने लागले. मग त्यांच्या कुटुंबाला तरत-ईच्या अडचणींना तोंड द्यावे लागले. पामुळे माझ्या सुनेचा माझ्यावर फार राग होता, ती मला वेळावेळी झिज्याशा देऊ लागली, खारखी ब्रम देऊ लागली. माझ्याशी ती अगदी कठोरपणे वागत असे. आणि माझा मुलगा, तो तर तिच्या पूर्ण आहारी मेंजा होता. ती बसं म्हणेल तरसं तो बागतं असे. तो माझं कांही ऐकतंच नसे माझ्या दुर्दशेचा कांही विचारंच करत नसे. माझी बायको भेल्यानंतर ती माझी स्थिती अजूनच बाईट ज्ञावी. ती मला एखाद्या विज्यामफोदका सारखे चुच्छ लेखत असे. हे मला सहन झाले नाही आणि माझ्या नातेवाईकांच्या बळा घात मी असे झालेले स्वर्गपाय बळत

नसली तर विचारपूस करणारे देखील कोणी नाही. एकाच आनाप झाली आहे. एकरा कसेतरी विस्तार काढतो आहे." असं म्हणून त्याने तोंडावा चार ओढून घेतली.

हे ऐकून रंगनाथ देखील गोंधळून गेला. त्याच्या तोंडून एक शब्द सुद्धा बाहेर पडला नाही. मर्यादाही केव्हातरी त्याला झोप लागली, सकाळी उठला तेव्हा भूषण तिथी नव्हता. रंगनाथ घरातून बाहेर पडला. सधरा एक म्हातारी बाई बाभळीच्या झाडाची फळे तोडून बकऱ्यांना खायला घालत होती. तिने रंगनाथला विचारले "आपण कोण? पूर्ण रात्र त्या घरातच काळजी? एवढे घाबरत?"

रंगनाथला ही म्हातारी बाई काय बोलते आहे हेच कळेना, तो म्हणाला "काय करणार, जोंरांत पाऊस पडत होता. त्यामुळे त्या घरांत राहावेच लागले. पण तिथला पांढरी दाटीवाला म्हातारा कुठे गेला तुम्हाला माहित आहे का?"

हे ऐकताच म्हातारीच्या झतातली पैताची छडी खाली पाडली. आणि ती आजचयनि म्हातारी "म्हणजे गावातल्या जेकांचे बोलणे खरं विस्मय, ते म्हणतात हुंड्यासारखे वेडा झालेत. भूषण भूत झालाय आणि तो इथेच कुठेतरी राहातो.

त्याने हुंड्यासाठी मुनेला खूप शस्त्र दिला. तिच्या

भुटुबाथे वाटाळी झाले. म्हणून तिने रंगनाथला नवला घ्यायची सधरा घेतली आणि त्याला खूप छळले. इनके की एक दिवस त्याला घराबाहेर काढले. निरुपायाने भूषण या घरांत राहिला आणि खूप हास सहन करत शेवटी वर्षाच्या आतंच मेली."

रंगनाथची आपल्या बडनावर विश्वासाच दखत नव्हता. एक रात्र त्याने भुतबरोबर घालवली या विचारानेच त्याचे इतक्याच काळ लावले, या सत्याने त्याला जाग येत. त्या क्षणी त्याने एक निर्णय घेतला, तिथून जाणाऱ्या माड्याच्या गाडीत बसून गेला.

शेतक्यानेल्याने भूषण झालेमागून बाहेर आला. आणि म्हातारीला म्हणाला, "ताई, मी तसे संग्रहित तसेच तुम्ही केले, मी संग्रहितलेल्या गोष्टी तुम्ही नशाच्या तशा नोललांत. तुम्ही एक पुण्यकर्म केले, नाहीतर हुंड्याच्या पाठीमागे लागून तो पण याइया सारखा बाईत पोचिलेलात सापडेल."

"मी पुण्यकर्म केले? ते कसे? तुम्हाला काय माहिती की त्याचे हुंड्याचे वेड गेले आहे." म्हातारी म्हणाली. "तुम्ही बघितले नाही का? की तो माड्याची गाडी बसवून रामपुरच्या दिशेने जात आहे." भूषण आनंदात म्हणाला.

ज्ञानी, अज्ञानी, मूर्ख

पंडीत शिवानंद आपल्या गुरुकुलात शिष्य-बर्गल शास्त्र-विद्या तर निकततच पण त्याच-बरोबर वास्तविक ज्ञानाचे शिक्षणही देत असत. त्यांच्या दृढ विवादा होता की शास्त्र-विद्यांचा कितीही गहन अभ्यास केल तरी जीवनात येणाऱ्या संकटांना तोंड देण्यासाठी वास्तविक ज्ञान अपरिणेत अत्यंत आवश्यक आहे. आणि ते असले तरच जीवनात शांती प्राप्त करता येते.

एक दिवस ते पहाटेच आपल्या तीन शिष्यांना घेऊन जंगलात गेले. तिथून त्यांचा बेशी औषधासाठी जंगली वनस्पतींचा पाता, मूळे इ. आणायची होती. त्या तीन शिष्यांपैकी दोघे कधीनच गुरुकुलमध्ये दाखल झाले होते.

शिवानंद स्वामींच्या मागीलाने केत असलेल्या पहाटेच्या शिष्याने जंगल दिशेने "जंगली-"

एका आठवड्यापूर्वी मी आपल्याला विचारले होते की ज्ञानी, अज्ञानी व मूर्ख यात काय फरक आहे? तेव्हा आपण मला योग्य वेळ आल्यानंतर सांगून आले म्हणून होते."

शिवानंद स्वामी गप्प राहिले. त्यांनी काहीच उत्तर दिले नाही. त्या तीन शिष्यांत जो जुना होता तो नव्या शिष्यावर बरा नाराज होत म्हणाला, "गुरुजींना माहित नाही का कधी आणि केव्हा तुम्हाला प्रश्नाचे उत्तर द्यावे ते? तुम्ही विचारून चूक केवीस, यापुढे अशी चूक होणार नाही याची काळजी घे."

पणु दुसरा जो नवीन शिष्य होता, तो विरोध करत म्हणाला, "गुरुजी अनेक विषयांवर चर्चा करतात, आपल्याला विविध ज्ञान ते देत असतात. आपण ते ज्ञान घ्यायला येतो. ज्ञानी म्हणजे ज्ञानाचा अभाव नसावा. मूर्ख म्हणजे ज्ञानाचा अभाव नसावा. अज्ञानी म्हणजे ज्ञानाचा अभाव नसावा."

होतात व त्या दूर करण्यासाठी आपण प्रश्न विचारतो. कदाचित् ते अशातून आपल्या शक्तीचे निरसन करण्यासाठी त्यांना ओढवण बेसी वर ती अपराध करत असु शकते?"

शिवानंद स्वामी जीवनातल्या विकट समस्यांना तोंड करून खांबे याचा खुलासा करताना जीवनातल्या प्रत्यक्ष उदाहरणांचाच आधार घेत असत. कारण त्यांचा दृढ विश्वास होता की त्यामुळे शिष्य जीवनाची मानविकता जाणवीत व त्यातून स्वतःचा अनुभव घेतील.

दुरू-शिष्यांनी औषधी मूळे, पाला सर्व एकत्र करून होईपर्यंत दुपार झाली. थोडाला आराम करण्यासाठी ते एका डेरदार झाडाला येऊन बसले, त्यांचेवढी जवळच्या आणखी एका वृक्षाखाली

विभ्रांतीचे

छांधावर मौढ्योच्या जड पित्राव्य होत्या. ते तिथेही तरुणा होते. तिथेही शिष्यांम्य खाली ठेवल्या व अजुवाजुला नयेच दाडिने. त्यातल्या एकाचे जवळच असलेल्या झाडाजवळ एक फिळ पाहिले व पाकृत म्हणाला, "ते फिळ पाहिलेस का? आपण तर आता इतके थकलो आहोत की पाठ जमिनीत लागली की आपण गाढ झोपी बाणार. पण जर का त्या फिळतून सप आता व जाग्याला डरता तर?"

"आपण तिथेही इथेच विभ्रांती घेऊ या. साप आलाच तर तिथानी फिळून त्याला मारून टाकू." दुसऱा प्रवासी पिरवीतून चार काढून ती पसरवित म्हणाला.

त्यावर पहिला प्रवासी म्हणाला, "तू काहीही म्हण, मी नाही इकडे झोपणार. दुसरीकडे कुठेही जाऊ या, पण इकडे नको."

इतका वेळ गप्प असलेला तिसरा प्रवासी म्हणाला, "वाई करू नका, जंगलात धोका नसलेला जंगल असूच शकत नाही. पण जिथे धोका कमी आहे अशी जागा आपल्याला निवडायला पाहिजे."

"म्हणजे सापाने डसणे हा धोका नाही असे तुला म्हणायचं आहे का?" पहिला प्रवासी थोड्याशा रागाने म्हणाला.

"माझ्या म्हणण्याचा अर्थ असा नाही, पण मला वाटतं की हे फिळ सापाचे नसावे," तिसरा प्रवासी त्याचे समाधान करत म्हणाला.

"अरे तू काय बोलतोस काय? समोर सपाचे फिळ दिसूनही ते तू सापाचे मानायला तयार नाहीस. हे अर्हेत तू कुणाकडून, केव्हा शिकलास?" त्याच्या रागाचा पार चळतच होता.

आणि शिष्या असा रागावू नकोस आधी शांत हो. मी काय म्हणतो म्हणजे अशा प्रत्येक विव्हात साप असतो असे नाही, हा माझा अनुभव आहे. हे फिळ अवश्य मुलांचे असणे."

दुसऱ्या प्रवास्याने त्यावर आश्चर्य प्रगट करत विचारले, "तू सापपणे हे सापचे फिळ नाही असे कसे म्हणतोस?"

"साप, ऐक तर, ते फिळ आहे, त्याच्याजवळच एक वृक्ष पण आहे आणि त्या वृक्षावर कितीतरी पक्षी राहतात, त्यांची घाटी त्याच्यावर आहेत, त्या घट्टघात त्यांची छोटी छोटी पिहू आहेत. तिसऱ्याच्या निसर्गाप्रमाणे प्रत्येक प्राणीमात्राला पण असते व तो आपली रक्षा करून घेत असतो, कोमयापादून दुराहित जगणेच राहात असतो. सापाचे चिन्ह असतं तर पक्षी या वृक्षावर राहिले नसते व त्यांना पितुंण झाली नसती." असे म्हणून चार पसरून तिसरा प्रवासी आडवा झाला.

त्या तिघांचे बोलणे शिवानंद स्वामी व त्यांचे शिष्ये शिष्यही ऐकत होते. गुरूजींनी आपल्या नव्या शिष्याला विचारले, "त्या तिघात इतकी, अज्ञानी व मूर्ख कोण तरा? शकतोस का?"

शिष्य आपणो म्हणाला, "नाही गुरूजी, मला नाही समजत." नंतर त्यांनी राहिलेल्या दोन शिष्यांनाही तेच प्रश्न विचारला, पण तेही सगळे शकले नाहीत.

तेव्हा शिवानंद स्वामी संविस्तर खुलास करत म्हणाले, "साप आलाच तर तिथानी मारून टाकू, असं म्हणणारा मूर्ख आहे. आपण झोपल्यावेळी सप आला व डसला तर? आपण विभ्रांतीसाठी दुसरी जागा पाहू या, असं म्हणणारा अज्ञानी आहे. तो खरंच धोका आहे का हे समजून घ्यायलासुद्धा तयार नाही. आता तुम्हाला कळले असेल की इतकी कोण? जवळपासच्या परिस्थितीचे अवलोकन करून घेऊन आहे की नाही हे आपल्या कुडीच्या बळावर विचार करून ठरवणारा तोच खरा ज्ञानी. धोम्याचा अंदाज घेणारा व तो टाळण्यास काय केले पाहिजे याचा निर्णय घेण्यास तेच सक्षम आहे. तुम्हीसुद्धा त्या ज्ञानी माणसाप्रमाणे शाळ - कलाबरोबर वास्तविक व व्यावहारिक ज्ञान प्राप्त करून घेतले तर तुमचे जीवन सुखदायी होईल, जीवनातले चढ-उतार, विकट समस्या सुलभ होतील व जीवन आनंदमय होईल." शिवानंद स्वामींनी त्याचे शाका निरसन केले.

स्वर्ग-प्राप्ती

एक माणूस होता. त्याने जीवनांतली सगळीं सुखें व आनंद उपभोगले होते व शेवटी स्वर्ग मिळाला. या विचाराने जंगलात जाऊन त्याने तपश्चर्या करायला सुरुवात केली.

दुसरा एक माणूस जीवनागामून गिरक होऊन मोठी जंगलात येऊन पोहोचला. तिथे आर्धमासूनचा एक व्यक्ती तपश्चर्या करत असल्याचे त्याने पाहिले. तपश्चर्या करणाऱ्या माणसाला पाहून त्याला वाटले की याचीच आराधना करावी तर आपल्यालाही स्वर्गप्राप्ती करून घेता येईल. तेव्हा त्याने तपश्चर्या करणाऱ्या व्यक्तीला म्हटले, "आपण मला आपला शिष्य करून घ्यात का?"

त्यावर तो तपश्चर्या करणारा माणूस म्हणाला, "मला कुशाच्याही सेवेची जरूर नाही, माझी एकाग्रता भंग करू नकोस," असे म्हणून होळे बंद करून तो ध्यानस्थ झाला. दुसऱ्या माणसाला वाटले, "हा तपस्वीच्या तपांत विघ्न येणार नाही याची जरी मी काळजी घेतली तरी मला पण

मिळेल." असा विचार करून तोही होळे मिटून तपश्चर्या करू लागला.

दुसरा माणूस तप करत असतानाचिंजल पहिल्या माणसाच्या तपश्चर्येत करानाही भंग किंवा विघ्न येणार नाही याची काळजी घेत असे. जंगलात विविध पशुपक्षी कांही ना कांही तरी आवाज करत. त्यामुळे पहिल्या माणसाच्या तपश्चर्येत विघ्न येत असे समजून तो दुसरा माणूस त्या पशुपक्ष्यांना दगड मारून तिथून पिराळून सावायचा. पण पहिला माणूस दुसऱ्याची कडर र करता आपल्याच तपश्चर्येत मग्न असे.

एक दिवस एक धोवी त्या जंगलात आला व त्याने त्या दोन्ही तपस्व्यांना पाहिले. तिथून जवळच असलेल्या तळ्यांत त्याने कपडे धुवायला सुरुवात केली.

धोव्याच्या कपडे धुवामुळे दोन्ही तपस्व्यांच्या तपश्चर्येत बाधा आली. पहिल्या तपस्वीने होळे उघडून धोव्याला पाहिले व मनांतल्या मनांत

तपश्चर्यावर काय काय, पण त्याच आपला विचार बदलून तो पुन्हा ध्यानस्थ झाला.

परंतु दुसरा तपस्वी एकदम क्रोधित होऊन धोव्याला रागवून सांगला, "अरे मूर्खा, तुला कांही भकल आहे की नाही? इकडेकडे धुकून तू आमची तपश्चर्या भंग करतो आहेस, आताच्या आता चालता हो इथून."

"मूर्ख, तुमच्या तपश्चर्येत माझ्या कुठुंबाचा उल्लंघन होऊन आहे? मला माझे काम करू नको." असे धोव्याने उद्दटपणे उत्तर दिले व तो पुन्हा आपले काम करू लागला. दुसरा तपस्वी रोज धोव्याबरोबर भांडण करायचा पण धोवी कांही ते तसे सोडून गेला नाही.

कांही काळानंतर धोव्याचे निधन झाले. दुसरा तपस्वीही त्यानंतर मृत्यु पावला. कांही दिवसानंतर पहिल्या तपस्वीच्याही देहांत झाला व तो स्वर्गात जात असताना दुसरा तपस्वी तबकान घोर घातला सहन करताना त्याला पाहिले. तेव्हा दुसऱ्या तपस्वी पहिल्याला म्हणाला, "महाराज, मलाही आपल्या-बरोबर स्वर्गात कां नाही नेत? मी आम्ही कितीही सेवा केली आहे." जेव्हा पहिला तपस्वी स्वर्गात पोहोचला तेव्हा धोवी तिथे स्वर्गसुख अनुभवत

असताना त्याने पाहिले. ते पाहून आश्चर्यचकित झालेल्या तपस्वीने आपल्याबरोबर असलेल्या देवदुताला विचारले, "माझ्याबरोबर तपस्या करणारा नरकांत आणि आमच्या तपांत बाधा आणणारा धोवी इथे स्वर्गात; हे असे कसे झाले?"

त्यावर देवदूत म्हणाला, "हा धोव्याने तुमची तपश्चर्या तयकर सफल होण्यास मदत केली आहे, कपडे घुताला होणाऱ्या आवाजामुळे तुम्ही तुमचे चित्त अधिक एकाग्र करू शकला. हा धोव्याने कुठलेही पाप केलेले नाही. उलट प्रायश्चित्तपणे व खूप परिश्रम करून आपल्या कुठुंबाचे पालनपोषण केले आहे, आपले कर्तव्य केले आहे. त्यामुळेच त्याला स्वर्ग-प्राप्ती झाली. पण तुझ्या सहयोग्याने तपश्चर्या केलीच नाही, त्याचे मन अति चंचल होते, तुमच्या तपांत विघ्न येऊ नये म्हणून तो पशुपक्ष्यांना पिराळायचा व धोव्याबरोबर भांडण करायचा. त्याने आपल्या मनावर कांही संयम ठेवला नाही, एकाग्रता वाढवली नाही. इच्छा आकांक्षा कावून ठेवल्या नाहीत, म्हणून त्याला स्वर्गप्राप्ती झाली नाही. ईश्वरावर तो आपले मन स्थिर करू शकला नव्हता, म्हणून त्याला नरक मिळाला."

